

Katarzyna Węgorowska

Uniwersytet Zielonogórski, Polska /

University of Zielona Góra, Poland

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5851-706X>

e-mail: k.wegorowska@ifp.uz.zgora.pl

Wyróżniki dawnego męskiego stroju bielsko-hajnowskiego zwerbalizowane w dwóch etnograficznych opracowaniach popularnonaukowych

*Distinctive features of men's Bielsko-Hajnowski costume verbalized
in two ethnographic, popular and scientific studies*

*Адрозненні бельска-гайнаўскага мужчынскага строя, вербалізаваныя
ў двух этнаграфічных навукова-папулярных даследаваннях*

ABSTRACT: Traditional folk clothing is an important element of regional culture and national heritage, but folk items of dress that document positively charged cultural interactions and interferences perpetuated also through, and in, language are crucial for native material heritage. There is no denying that the archaic, Belarusian-influenced attention-worthy – even in modern times – modest, yet elegant Bielsko-Hajnowski national dress belongs to the group of items of such traditional significance. Thus, the purpose of this article is an attempt of linguocultural reconstruction of old men's clothing worn in villages near Bielsko Podlaskie and Hajnówka, verbalized in two ethnographic popular studies by Elżbieta Piskorz-Branekova and Jarosław Górski. On the basis of the “linguistic data” that was recorded in them and incorporated into descriptions packed with linguistic details, it was possible to reconstruct the specifics of the formerly worn men's costume of Bielsko-Hajnówka consisting of: 1) different headwear, such as straw hats, Maciejówka caps, and sheepskin caps; 2) different types of trousers including ones made of homespun materials, urban cut trousers, and breeches; 3) different outer garments such as cloth shirts with a border cut, burqas, and sheepskins 4) various types of footwear, including summer footwear made of jute, valances, shoes with uppers, and slippers; 5) foot-wrapping puttees; 6) various accessories such as selvedges, and rectangular leather belts; and 7) embroidered decorative ornaments.

KEYWORDS: men's costume of Bielsko-Podlaskie, ethnography, verbalization, nomenclature, cultural-linguistic interference.

*Znamienity ubiór, cnota lepszy niż bryła złota.
Nie ubiór, ale zasługa zdobi człowieka.
Ubiór czyni człowiekiem.*

O tym, że ubiór / strój był jednym z najistotniejszych elementów kultury wsi przekonują zbliżone, ale nie identyczne, interdyscyplinarne uwagi jego znawców, zdaniem których:

Strój, właściwie stroje, bo tak rzecz każe traktować ogromne zróżnicowanie regionalne zjawiska – to nie tylko ważny, ale też barwny i, by tak powiedzieć – najbardziej rzucający się w oczy składnik artystycznej kultury chłopskiej w naszym kraju. <...> To, co upiększa, zdobi, dekoruje, stroi. To podstawowe znaczenie w kolokwialnie używanym zwrocie: strój ludowy, jakby się zaciera, zamazuje [Gawor b. r.: 9]; Ubiór, będący przedmiotem codziennego użytku, jest zarazem wytworem kulturowym, podlegającym w ciągu dziejów różnym przemianom. Podobnie też ubiór chłopski spełniał i spełnia różne funkcje, przechodził różnorodne koleje, różnie był oceniany i wartościowany [Głapa 1960: 497]; Ubiór ludowy jest elementem kultury chłopskiej, od dawna budzącym zainteresowanie etnografów i artystów. Pierwsi dostrzegli w nim relikwety czasów odległych, bądź podstawy do wyznaczania zasięgów grup regionalnych, drugich urzekła malowniczość i estetyczne wartości stroju ludowego. <...> Strój ludowy, będący elementem dziedzictwa i tradycji, może skłaniać do refleksji nad przeszłością. Współcześnie staje się symbolem, wizytówką regionu [Karwicka 1995: 7]; Słowo strój jest pewnego rodzaju synonimem odświętnego ubrania reprezentacyjnego. <...> Zainteresowanie strojami ludowymi w Polsce tak, jak kulturą ludową i ich znaczeniem dla kultury narodowej sięgają XVIII wieku. Stopniowo też, zwłaszcza w dobie zaborów i utraty wolności szerzące się idee patriotyczne oraz słowianofilskie sprzyjały rozwojowi tych zainteresowań. Skłaniały one nie tylko do poznania przeszłości i historii narodu polskiego, ale także zwrócenia uwagi na wartości tradycji i roli kultury chłopskiej w społeczeństwie [Bazielich 2000: 7, 12]; Strój ludowy to jeden z najefektowniejszych elementów kultury wsi. <...> Najstarsze formy i kolejne etapy rozwoju strojów ludowych uzależnione były od wielu czynników, a przede wszystkim od warunków geograficznych i klimatycznych, typu gospodarki i stosunków gospodarczo-społecznych w danym regionie, a także od losów historycznych poszczególnych dzielnic Polski. <...> Szczytowy okres rozwoju stroju ludowego i jego najistotniejszych przeobrażeń przypada w Polsce na drugą połowę XIX i początek XX wieku. Wiąże się to między innymi z uwłaszczeniem chłopów i ich przejściem od gospodarki samowystarczalnej do towarowej oraz gwałtownym w tym czasie rozwojem różnych dziedzin przemysłu. W okresie międzywojennym strój ludowych powoli, ale systematycznie zmieniał swoją podstawową funkcję. Przestał być powszechnie noszoną odzieżą, a stał się reprezentacyjnym i scenicznym kostiumem, po drugiej wojnie światowej proces ten jeszcze się pogłębił. <...> Tradycyjny strój świadczył o przynależności do określonej grupy społecznej, był wykładnikiem stanu posiadania, swym bogactwem podkreślał wagę uroczystości, zarówno związanych z cyklem kalendarza obrzędowego, kościelnego, jak i indywidualnych wydarzeń w życiu człowieka, stanowił także odbicie lokalnych gustów i upodobań estetycznych [Piskorz-Branekova 2006: 5].

Owe „lokalne gusta i upodobania estetyczne” wykształciły się także na północnokresowym obszarze, o którym wiadomo, że

do dziś region wokół Bielska Podlaskiego to największa w Polsce enklawa mniejszości białoruskiej <...> dumnej ze swoich korzeni i kultywującej własną tożsamość religijną. <...> W środkowo-wschodniej części Podlasia, we wsiach położonych na Równinie Bielskiej w dwóch powiatach mających siedziby w Bielsku Podlaskim i Hajnówce, do dziś mieszka prawosławna ludność mówiąca w domu po białorusku (w Bielsku Podlaskim około 40 procent mieszkańców jest wyznania prawosławnego). <...> We wsiach wokół Bielska Podlaskiego i Hajnówki do dziś większość ludności mówi po białorusku [Górski 2013: 3–4].

To właśnie tu pod zaborem rosyjskim, a także w II Rzeczypospolitej mieszkańcy regionu bielsko-hajnowskiego nie byli oddzieleni granicą od pozostałych Białorusinów. Dlatego też noszony przez nich strój regionalny oraz kultywowane tam zwyczaje i tradycje ludowe rozwijały się pod wpływem białoruskim [por. Górski 2013: 4].

O stanowiącym przedmiot niniejszych rozważań dawnym męskim ubiorze ludowym owego regionu wiadomo, że ma on wiele wspólnych elementów z dawnymi ubiorami białoruskimi, bowiem „krój tradycyjnego stroju kształtował się tutaj w XIX w., kiedy żadna granica nie oddzielała tutejszych mieszkańców od pozostałych Białorusinów” [Górski 2013: 4]. Dlatego sygnuje się go dwoma znaczącymi dlań przymiotnikami „archaiczny i prosty” [Górski 2013: 4].

Na taką archaiczność i prostotę wpływał z pewnością fakt, że

Podlasie, a szczególnie jego wschodnia część, to region niezbyt bogaty, tradycyjnie utrzymujący się z rozdrobnionego rolnictwa na niezbyt żyznych glebach, gospodarki leśnej, z tego, co mogła dostarczyć pobliska rzeka. <...> Podlaskie wsie nie zachwycały wymyślną architekturą czy urokliwym położeniem. Były biedne i skromne. <...> W XIX wieku mieszkańcy podlaskich wsi żyli bardzo skromnie [Górski 2013: 4, 11, 13].

Tego, że dziewiętnastowieczni podlascy chłopcy żyli bardzo skromnie dowodzą wyszczególnione przez etnografa surowce służące do przygotowania strojów męskich i żeńskich:

Długo więc do produkcji odzieży używało się [na wschodnim Podlasiu – K. W.] surowców najtańszych i takich, które można było pozyskać w najbliższym otoczeniu. Wielkie znaczenie miały: uprawiany na mokradłach len, wełna z owiec wypasanych na łąkach, włókna konopne na koszule, krajki, podeszwy i sznurówki łapci, słoma na letnie kapelusze i torby, drzewne łyko do wyplatania prostych łapci oraz mocne sitowie znad rzek. Oprócz bydłęcych i świńskich skór oraz baranich kozuchów do wyrobu ubrań używano także skórek dzikich zwierząt [Górski 2013: 4].

Przekonuje o tym także refleksja Elżbiety Piskorz-Branekovej, według której

strój na Podlasiu zawsze był prosty, w większości szyty z lnianych i wełnianych tkanin samodziałowych. Niezbyt kolorowy, raczej skromny, a mimo to elegancki i swoisty w formie oraz charakterze [Piskorz-Branekova 2007: 109].

Przedmiotem, a tym samym celem niniejszych rozważań, których inspiracją stało się stwierdzenie „odzież na tym terenie nie została nigdy szczegółowo opisana, nie powstały też zbyt bogate jej kolekcje” [Piskorz-Branekova 2007: 112], są uwiecznione w dwóch, przytaczanych powyżej, komplementarnych etnograficznych popularnonaukowych publikacjach – *Polskie stroje ludowe*, cz. 2 autorstwa E. Piskorz-Branekovej z 2007 r. oraz *Bielszczanka* autorstwa Jarosława Górskiego z 2013 r. – „dane językowe” pozwalające na rekonstrukcję jednego z najciekawszych męskich północnokresowych strojów ludowych, o którym wiadomo m.in., że

tradycyjny ubiór z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki, który zakładano powszechnie jeszcze w połowie okresu międzywojennego, i którego poszczególne elementy z czasem zaczęła zastępować odzież wyrobiona fabrycznie, noszono w powiecie bielskim i hajnowskim, czyli we wschodniej części Podlasia zamieszkaney w dużej części przez ludność białoruską [Piskorz-Branekova 2007: 110].

Na podstawie ustaleń poczynionych przez E. Piskorz-Branekową wiadomo, że dawny męski strój z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki składał się z „nakrycia głowy (czapki typu maciejówka i futrzana), koszuli, pasa (krajka lub pasek skórzany), spodni, okrycia wierzchniego (kaftan, burka, kozuch, żupica zwana też żupicia) i obuwia” [Piskorz-Branekova 2007: 115].

Tę ogólną charakterystykę doprecyzowują kolejne językowe / werbalne świadectwa współtworzące bardziej obrazowe, często wzbogacone dodatkowymi wyjaśnieniami i językowymi detalami / językowymi szczegółami, dokładne opisy:

1) wiosennych, letnich i jesiennych nakryć głowy:

Mężczyźni latem nosili kapelusze z prostą główką i szerokim rondem plecione ze słomy i przepasane otokiem z barwnej krajki. Takie nakrycie głowy było lekkie, wygodne i praktyczne, chroniło nie tylko przed palącym słońcem, ale także dzięki starannemu ścisłemu splotowi przed deszczem [Górski 2013: 4]; Najlepszym używanym nakryciem głowy były maciejówki zwane tu szapki [Piskorz-Branekova 2007: 112]; W chłodniejsze dni noszono maciejówki oraz popularne na Białorusi szersze okrągłe czapki z nieco wyższym otokiem i sztywnym lakierowanym daszkiem [Górski 2013: 4];

2) zimowych czapek:

Zimą popularnością cieszyły się czapki baranie w kształcie stożka z brunatnego lub czarnego futra, z wełną na wierzchu [Górski 2013: 4]; Zimą noszono czapki futrzane. Miały one zwykle kształt stożkowy, szyto je z ciemnych skór baranich (czarnych lub brązowych) runem do wierzchu, podszywano cieńszym futrem lub tkaniną, niekiedy ocieplano dodatkowo wełną lub watą [Piskorz-Branekova 2007: 112];

3) spodni:

Nahawici, czyli spodnie, latem szyto z białego samodziałowego płótna, zimowe wykonywano z ciemnej wełnianej tkaniny [Górski 2013: 6]; Znano kilka typów spodni męskich (nohawici, nahawici). Najstarsze szyto z białych lub barwionych ciemno samodziałów lnianych. Miały one długie, prostokątne, dość szerokie nogawki, nieskomplikowany krój (każda nogawka z jednego płata tkaniny), w kroju poszerzający klin. Do pierwszej wojny światowej noszono je także do stroju odświętnego, z czasem ich miejsce zajęły spodnie o kroju miejskim i bryczesy (spodnie galife) – w części górnej (do kolan) szerokie, wręcz bufiaste, od kolana w dół ściśle opasujące łydkę (wąska część nogawki rozcięta, sznurowana). Szyto je przede wszystkim z tkanin fabrycznych, ale także z wełnianych samodziałów [Piskorz-Branekova 2007: 114];

4) koszul:

Męskie płócienne koszule o kroju przyramkowym zwano w okolicach Bielska Podlaskiego soroczkami. Miały one charakterystyczne boczne rozcięcia przy stojce (zwanej kownerem), sięgające do połowy piersi i zapinane na guziczki lub wiązane troczki. <...> Soroczka była dość długa, sięgała za pośladki, czasem nawet do połowy uda. Latem noszono ją wypuszczoną na spodnie i przepasaną wełnianą krajką, zimą wkładano w spodnie [Górski 2013: 4]; Koszule (soroczki) o kroju przyramkowym szyte były z samodziałów, na codzienne przeznaczano późniejsze gatunki płótna. Miały one niesymetryczne rozcięcia na piersiach, przy szyi kołnierzyk – stojkę (kownier, kowner), przymarszczone rękawy wszyte w mankiet. Koszulę zapinano na małe, szklane, często granatowe guziki przyszyte wzdłuż lewej poły i przy kołnierzyku. <...> Do pierwszej wojny światowej koszule noszono wpuszczone w spodnie, później noszono je jak w okresie letnim, kiedy to przepasane krajką ze spodniami płóciennymi lub z tkaniny fabrycznej stanowiły część okrycia wierzchniego [Piskorz-Branekova 2007: 112];

5) letnika:

W chłodniejsze dni letnie lub jesienią na koszulę wpuszczoną w ciemne spodnie nakładano letnik, czyli kaftan z ciemnego płótna lub lekkiego sukna, który pełnił funkcję marynarki [Górski 2013: 6]; Do spodni o kroju miejskim i bryczesów latem noszono kaftan (letnik), o kroju miejskiej marynarki, z gładkiego, cienkiego materiału fabrycznego, samodziału lub sukna [Piskorz-Branekova 2007: 114];

6) potwierdzającej fakt, iż „częstym zjawiskiem było naśladowanie i zapożyczanie pewnych elementów z mundurów wojskowych <...> mimo, że feudalne przepisy dokładnie określały rodzaj i formę ubioru przysługującego wieśniakom” [Piskorz-Branekova 2006: 5], uzupełniającej go zimowej burki:

Letnik noszono także zimą, a wtedy okryciem wierzchnim była długa burka. Ta sięgająca czasem do kostek kapota czasem ocieplona watoliną wszytą pod podszewkę miała kołnierz z szerokimi klapami. Przypominała nieco rosyjskie wojskowe szynele z drugiej połowy XX wieku, na których najprawdopodobniej była wzorowana. <...> Burkę w bardzo mroźne dni można było spać pasem i docześcić do niej kaptur [Górski 2013: 6]; Okryciem zimowym była także burka z grubego brązowego sukna z przypinanym na guziki kapturem o owalnym kształcie, podszytym od spodu grubą śliską podszewką. Burka miała zapięcie imitujące dwurzędowe, ale zapinano ją tylko na jeden rząd dużych okrągłych guzików. Na plecach w talii miał dużą dwuczęściową klapkę złączoną guzikami, wszystkie jej brzegi i krawędzie dla wzmocnienia ozdoby przyszyte były ciemną nitką [Piskorz-Branekova 2007: 114–115];

7) kozuchów:

Niektórzy bogaci gospodarze w czasie ostrych mrozów zakładali baranie kozuchy zakrywające pośladki, a czasami długie do łydki lub nawet do kostek (długość kozucha świadczyła o zamożności gospodarza) – [Górski 2013: 6]; Zimą natomiast przywdziewano kozuchy, burki i żupnice. Kozuchy mogły mieć różną długość, sięgały powyżej linii bioder, nad kolana lub do kostek. Szyto je z wyprawionych na ciemnobrązowo skór baranich, miały duży wykładany kołnierz z czarnego futra. Ich przody, dolną krawędź i rękawy zdobiły opuchy z takiego samego futra jak to użyte na kołnierz, ich szerokość świadczyła o zamożności [Piskorz-Branekova 2007: 114];

8) dopełniającej je żupnicy:

W czasie śnieżyicy, wielkich mrozów i wypraw do lasu na kozuch zakładano jeszcze żupnicę (żupicia) [Piskorz-Branekova 2007: 115];

9) różnego rodzaju obuwia:

a) łapci:

Latem zarówno mężczyźni, jak i kobiety nosili łapcie (postoły) plecione z łyka, na drewnianej podeszwie. <...> Tutaj, inaczej niż w innych regionach kraju, nikogo nie dziwił widok wieśniaków w łapciach uczestniczących w mszy lub tańczących na weselu. Takie łapcie szybko się zużywały, więc niemal w każdym domu był ktoś, kto umiał je pleść i strugać nożem podeszwy [Górski 2013: 6]; Do stroju codziennego noszono najczęściej postoły z łyka, mocowane do stopy sznurkiem konopnym przewlekany przez uszka znajdujące się wzdłuż ich boków. W wypadku braku łyka używano też postołów z pasów plecionej w war-kocze słomy [Piskorz-Branekova 2007: 115];

b) walenek:

Zimą często noszono postoły z dodatkową wełnianą onucą lub walanki, czyli buty uszyte z jednego kawałka filcu [Górski 2013: 6]; W zimie noszono powszechnie walanki [Piskorz-Branekova 2007: 115];

c) obuwie świąteczne:

Jednak bogatsi gospodarze na specjalne okazje zakładali czarne buty z cholewami lub trzewiki o wojskowym kroju [Górski 2013: 6]; Do stroju świątecznego zakładano buty z cholewami (czoboty), przed ich założeniem także owijano stopę onucą, lub czerewiki, czyli kamasze [Piskorz-Branekova 2007: 115];

10) wkładanych do nich onuc:

Łapcie nakładano na długie płócienne onuce (robione często ze znoszonych koszul lub portek) i wiązano wzdłuż łydki przeplecionymi przez specjalne uszka konopnymi sznurkami [Górski 2013: 6]; Przed założeniem tego obuwia, niezależnie od użytego na ich wykonanie surowca, nogę owijano onucami, znano ich dwa rodzaje, mniejsze i delikatniejsze nazywano „onuczki”, a większe i grubsze „onuczi”. Niekiedy zakładano także dwie pary; delikatniejszymi bezpośrednio owijano stopę, a na nie dopiero grubsze [Piskorz-Branekova 2007: 115];

11) wymienianej już *krajki*, którą

tkano w różnych kolorach, zwykle zdobiły ją geometryczne motywy, często romboidalne w kolorze kontrastowym do tła. Mężczyzna opasywał się nią w pasie, a potem wiązał w węzeł, końce krajki opadły luźno wzdłuż koszuli [Piskorz-Branekova 2007: 113];

12) przywoływanych powyżej *prostokątnych pasków skórzanych*,

zapinanych na metalowa sprzączkę. Wsunięte w szlufki podtrzymywały spodnie o kroju miejskim i bryczesy (spodnie galife) [Piskorz-Branekova 2007: 113];

13) haftowanych ornamentów dekoracyjnych:

Na połę pod stójką noszono prostokątny płat płótna, który często zdobiono czerwonym, czarnym lub czerwono-czarnym ornamentem geometrycznym lub roślinnym wyszywanym haftem krzyżykowym lub liczonym. Podobny ornament zdobił mankiety rękawów [Górski 2013: 4]; Czerwono-czarny haft liczony lub krzyżykowy zdobił prostokątny płat płótna naszyty asymetrycznie na prawą połę soroczki (wzdłuż rozcięcia na piersiach), kołnierzyk-stójkę i mankiety. W haftach liczonych dominowały motywy geometryczne, w krzyżykowych zgeometryzowane roślinne [Piskorz-Branekova 2007: 113].

Współtworzące podstawę niniejszych rozważań, bogate i jeszcze bardziej uszczegółowione pozostałe „dane językowe”, dowodzą ponadto, że poddany

tu lingwokulturowej charakterystyce męski strój bielsko-hajnowski składał się z: 1) naturalnych tworzyw i materiałów, jak: *łyko* – miękka, lekko wilgotna, mięsista warstwa drzew i krzewów, znajdująca się pod korą, przewodząca w roślinie wodę i inne substancje organiczne; *plótno samodziałowe* – tkanina o wyrazistym splocie, w której nitki wątku i osnowy przecinają się pod kątem prostym; *wątek* – układ nici biegnących w poprzek tkaniny wprowadzony pomiędzy nitki osnowy w czasie tkania; *osnowa* – układ nici wzdłuż długości tkaniny, stanowiący jej podstawę, zawsze prostopadła do wątku i zwykle w odróżnieniu od niego z nici mocniejszych, silniej skręconych i mocniej naprzężonych; *samodział (tkanina samodziałowa)* – tkanina o wyraźnym splocie, w której nitki wątku i osnowy pokrywają się w układzie szachownicy. W Polsce najczęściej lniana lub wełniana, niekiedy bawełniana wykonana na ręcznym warsztacie tkackim, lniana zwykle gładka, wełniana najczęściej pasiasta [Piskorz-Branekova 2007: 9–10, 13]; 2) konkretnych ubraniowych części, elementów i dodatków, jak: *nohawicy / nahawici* – wszelkiego typu spodnie męskie; *bryczesy (spodnie galife)* – w części górnej (do kolan) szerokie, wręcz bufiaste, od kolan w dół ściśle opasujące łydkę (wąska część nogawki rozcięta, sznurowana); *burka* – męskie okrycie wierzchnie o przodach krojonych razem z częścią pleców, jednoczęściowych plecach z pionowym zszyciem do linii pasa, dzięki któremu od pasa w dół powstała głęboką kontrafałda, wykończone pod szyją wykładanym dwuczęściowym kołnierzem, z czterema kieszeniami (na piersiach skośne, wpuszczane i poniżej linii talii proste wpuszczane, przysłonięte klapką); *letnik* – kaftan męski; *soroczki* – męskie koszule noszone zarówno do stroju codziennego, jak i świątecznego; *żupica / żupicia* – długie męskie okrycie wierzchnie z bardzo grubego brązowego sukna samodziałowego; *onuce (onuczki, onuczi)* – kwadratowe lub prostokątne płaty najczęściej lnianego samodziału; *opuchy* – świadczące o zamożności właściciela, szerokie pasy futra baraniego zdobiące kożuchy; *kownier / kownier* – kołnierzyk zarówno przy koszulach, jak i innych elementach odzieży; *krajka* – rodzaj pasa z przędzy wełnianej, tkany na specjalnym warsztaciku, wzdłuż węższych boków wykończony frędzlami z nitek osnowy; *maciejówka (szapka)* – okrągła czapka z jasnoszarej tkaniny z daszkiem w tym samym kolorze, a także z granatowego lub czarnego sukna z daszkiem czarnym, usztywnionym, lakierowanym [Piskorz-Branekova 2007: 112, 113, 114, 117]; 3) tkanin o odpowiednim kroju i zdobiących je haftów, jak: *krój przyramkowy* – rodzaj kroju koszul męskich. Charakterystyczna jest zasada, że wszystkie elementy koszuli (przód, plecy, rękawy, przyramki, kliny pod pachami) są prostokątnymi lub kwadratowymi kawałkami płótna zszywanymi wzdłuż linii prostych, bez jakichkolwiek podcięć i wykrojów; *przyramki* – prostokątne płaty materiału łączące na ramionach przód i plecy koszuli, a od strony zewnętrznej koszulę z rękawami. Pełnią one nie tylko funkcję konstrukcyjną, ale także

wzmacniają koszulę na ramionach. Zwykle widoczne spod innych elementów stroju, często ozdobione haftem; *haft krzyżykowy* – tworzą go dwie nitki przecinające się pod kątem prostym (na planie kwadratu lub prostokąta); *haft liczony* – wyszycie ściśle związane ze strukturą tkaniny, wykonane różnymi ściegami zgodnie z biegiem nitek tkaniny [Piskorz-Branekova 2007: 10–11]; 4) różnych rodzajów obuwia, jak: *czereвики* – męskie kamasze sznurowane, sięgające do kostek; *czoboty* – męskie buty z cholewą sięgającą pod kolano; *trzewiki* – wysokie sznurowane buty na obcasie; *postoły* – plecione obuwie z łyka najczęściej lipowego, niekiedy wierzbowego lub wiązowego, ocieplone w części pod wyściółką („podszywką”); *walanki* – obuwie męskie w kształcie skarpety z grubego filcu sięgające do połowy łydki, o pięcie wzmocnionej naszyciem ze skóry świńskiej, dla zabezpieczenia przed podarciem zakładano na nie krótkie kalosze [Piskorz-Branekova 2007: 13, 113, 115, 117].

Bogactwa owego, jakże rzadko eksponowanego, regionalnego symbolu bielsko-hajnowskiej kultury materialnej dowodzą zatem zarówno pojedyncze nazwy, jak i wielocłonowe, czasami dodatkowo definiowane, określenia współtworzących go desygnatów reprezentowane przez miana: 1) różnych rodzajów odzieżowych tworzyw: skóra, skóra barania, skóry baranie, wyprawiane na ciemnobrązowo skóry baranie, skóry bydłce, skóra świńska, skóry świńskie, skórki dzikich zwierząt, futro, cieńsze futro, czarne futro, runo; wełna, wełna z owiec, wełniana tkanina, wełniane samodziały, przędza wełniana, filc; len, łyko, łyko lipowe, łyko wiązowe, łyko wierzbowe, sitowie, słoma, słoma na letnie kapelusze i torby, konopie, włókna konopne, włókna konopne na koszule, krajki, podeszwy i sznurówki łapci, drewno; sukno, lekkie sukno, grube sukno, samodziałowe sukno, płótno, gatunki płótna, ciemne płótno, płótno samodziałowe / samodziałowe płótno, samodział, samodziały, samodział lniany, samodziały lniane, tkanina, tkanina bawełniana, tkanina lniana, tkanina fabryczna, tkaniny fabryczne, nitki wątku i osnowy, osnowa, wątek; watalina, wata, metal; 2) różnych rodzajów nakryć głowy: letnie kapelusze, kapelusze z prostą główką i szerokim rondem plecione ze słomy i przepasane otokiem z barwnej krajki, kapelusze z prostą główką, kapelusze z szerokim rondem, kapelusze plecione ze słomy, kapelusze przepasane otokiem z barwnej krajki, szersze okrągłe czapki z nieco wyższym otokiem i intensywnym lakierowanym daszkiem, wyższy otok, sztywny lakierowany daszek, czapka, czapki, czapka maciejówka, maciejówka, maciejówki, maciejówka z daszkiem w tym samym kolorze, maciejówka z daszkiem czarnym, usztywnionym, lakierowanym, czarny, usztywniany lakierowany daszek, czapka futrzana, czapki futrzane, czapki baranie w kształcie stożka z brunatnego lub czarnego futra z wełną na wierzchu, czapki futrzane szyte z ciemnych skór baranich czarnych lub brązowych runem do wierzchu, czapki futrzane niekiedy ocieplane dodatkowo wełną lub wata, czapki futrzane podszywane

cieńszym futrem lub tkaniną, czapki w kształcie stożka, czapki z brunatnego lub czarnego futra, czapki z wełną na wierzchu; 3) różnych rodzajów spodni: spodnie, nahawici, kilka typów spodni męskich, spodnie latem szyte z białego samodziałowego płótna, spodnie płócienne, najstarsze spodnie szyte z białych samodziałów lnianych, najstarsze spodnie szyte z barwionych ciemno samodziałów lnianych, zimowe spodnie wykonane z ciemnej wełnianej tkaniny, spodnie z tkaniny fabrycznej, ciemne spodnie, długie, prostokątne dość szerokie nogawki, nieskomplikowany krój (każda nogawka z jednego płata tkaniny), klin poszerzający w kroku, spodnie o kroju miejskim, spodnie o kroju miejskim szyte z wełnianych samodziałów, spodnie o kroju miejskim szyte z tkanin fabrycznych, bryczesy – spodnie galife, bryczesy (spodnie galife) – w części górnej (do kolan) szerokie, wręcz bufiaste, od kolan w dół ściśle opasujące łydkę (wąska część nogawki rozcięta, sznurowana), bryczesy (spodnie galife) szyte z wełnianych samodziałów, bryczesy (spodnie galife) szyte z tkanin fabrycznych, szlufki; 4) różnych rodzajów okryć wierzchnich, ich elementów i współtworzących je dodatków: okrycie wierzchnie, koszula, koszula z rękawami, przód koszuli, plecy koszuli, rękawy koszuli, przyramki koszuli, przyramki, klin pod pachami, płócienne koszule o kroju przyramkowym, krój przyramkowy, koszule o kroju przyramkowym szyte z samodziałów, koszule noszone ze spodniami płóciennymi, koszule noszone ze spodniami z tkaniny fabrycznej, koszule wpuszczone w spodnie, koszula wpuszczona w ciemne spodnie, koszule codzienne z późniejszych gatunków płótna, koszula zapinana na małe, szklane, granatowe guziki, koszule przepasane krajką, soroczka wkładana w spodnie, soroczka wypuszczana na spodnie i przepasana wełnianą krajką, krajka, wełniana krajka, przymarszczone rękawy wszyte w mankiet, mankiet, mankiety rękawów, rękawy, boczne rozcięcie przy stojce, sięgające do połowy piersi i zapinane na guziczki lub wiązane troczki, niesymetryczne rozcięcie na piersiach, kołnierzyk – stójka, guziki, guziczki, małe szklane, granatowe guziki przyszyte wzdłuż lewej poły i przy kołnierzyku, wiązane troczki, poła pod stójką; letnik, kaftan, letnik – kaftan z lekkiego sukna, kaftan z ciemnego płótna, letnik z gładkiego, cienkiego materiału fabrycznego, letnik z samodziału, letnik z sukna, letnik – kaftan, który pełnił funkcję marynarki, letnik – kaftan o kroju miejskim marynarki, letnik nakładany na koszulę wpuszczoną w ciemne spodnie, letnik – kaftan noszony do spodni o kroju miejskim, letnik – kaftan noszony do bryczesów, okrycie zimowe, burka, burka – sięgająca do kostek kapota, ocieplona watołiną wszytą w podszewkę, mająca kołnierz z szerokimi klapami, burka – okrycie zimowe z grubego brązowego sukna z przypinanym na guziki kapturem o owalnym kształcie, podszytym od spodu grubą śliską podszewką, zimowa burka, długa burka, watołina wszyta pod podszewkę, kołnierz z szerokimi klapami, wykładany dwuczęściowy kołnierz, burka z grubego

brązowego sukna, kaptur, burka z doczepionym kapturem, burka z przypinanym na guziki kapturem, kaptur o owalnym kształcie, kaptur podszyty od spodu grubą śliską podszewką, gruba śliska podszewka, burka z zapięciem imitującym dwurzędowe, zapięcie imitujące dwurzędowe, guziki, burka zapinana na jeden tylko rząd dużych okrągłych guzików, duża dwuczęściowa klapka złączona guzikami, brzegi i krawędzie dla wzmocnienia ozdoby przyszyte ciemną nitką, pas, burka spięta pasem, głęboka kontrafałda, cztery kieszenie, kieszenie na piersiach, kieszenie skośne, kieszenie wpuszczane, kieszenie wpuszczane przystońnięte klapką, kieszenie proste, kozuch, kozuchy, baranie kozuchy, baranie kozuchy zakrywające pośladki, baranie kozuchy długie do łydki, baranie kozuchy długie do kostek, kozuchy mające różne długości, kozuchy sięgające powyżej linii bioder, kozuchy sięgające do kolana, kozuchy sięgające do kostek, kozuchy szyte z wyprawionych na ciemnobrązowo skór baranich, kozuchy z dużym wykładanym kołnierzem z czarnego futra, duży wykładany kołnierz z czarnego futra, przody, dolna krawędź i rękawy zdobione opuchami z takiego samego futra jak użyte na kołnierz, dolna krawędź kozuchów, przody kozuchów, rękawy kozuchów, futro użyte na kołnierz, żupnica, żupicia, żupicia zakładana na kozuch; 5) różnych rodzajów obuwia i dopełniających je elementów, jak: plecione obuwie z łyka, plecione obuwie z łyka ocieplone w części pod stopą wyściółką („podszywka”), wyściółka – podszywka, łapcie, łapcie plecione z łyka na drewnianej podeszwie, drewniana podeszwa, postoły z łyka, postoły z łyka mocowane do stopy sznurkiem konopnym przewlekany przez uszka znajdujące się wzdłuż boków, sznurek z łyka przewlekany przez uszka znajdujące się wzdłuż boków postoiłów, uszka znajdujące się wzdłuż boków postoiłów, postoły z pasów plecionej w warkocz słomy, postoły z dodatkową wełnianą onucą, sznurówki łapci, walanki, czyli buty uszyte z jednego kawałka filcu, jeden kawałek filcu, walanki z grubego filcu, walanki o pięcie wzmocnionej naszyciem ze skóry świńskiej, pięta wzmocniona naszyciem ze skóry świńskiej, naszycie ze skóry świńskiej, krótkie kalosze dla zabezpieczenia przed podarciem, buty z cholewami (czo-boty), czarne buty z cholewami, buty z cholewą sięgającą po kolano, cholewa, cholewa sięgająca po kolano, cholewy, wysokie buty na obcasie, sznurowane buty na obcasie, trzewiki o wojskowym kroju, czerewiki, czyli kamasze, męskie kamasze sznurowane, męskie kamasze sięgające kostek; 6) różnych rodzajów chroniących stopy onuc, jak: onuca, wełniana onuca, onuce, onuczki – mniejsze i delikatniejsze onuce, delikatniejsze onuce, mniejsze onuce, onuczi – większe i grubsze onuce, grubsze onuce, większe onuce, długie płócienne onuce, długie płócienne onuce robione ze znoszonych koszul, długie płócienne onuce robione ze znoszonych portek, długie płócienne onuce wiązane wzdłuż łydki przeplecionymi przez specjalne uszka konopnymi sznurkami, konopne sznurki, przeplecione przez specjalne uszka konopne sznurki, uszka, specjalne

uszka; 7) różnych ubraniowych akcesoriów i współtworzących je detali, jak: krajka, krajka z przędzy wełnianej, krajki, krajki tkane w różnych kolorach, węższe boki krajki wykończone frędzlami z nitek osnowy, frędzle z nitek osnowy, motywy romboidalne, motywy romboidalne w kolorze kontrastowym do tła, motywy geometryczne, pas, pasek skórzany, prostokątne paski skórzane, prostokątne paski skórzane zapinane na metalową sprzączkę wsunięte w szlufki, metalowa sprzączka, szlufki, torby; 8) różnych rodzajów haftów i wyszywanych nimi elementów dekoracyjnych, jak: haft krzyżykowy, haft krzyżykowy – zgeometryzowane motywy roślinne, czerwono-czarny haft krzyżykowy, czerwono-czarny haft krzyżykowy zdobiący prostokątny płat płótna naszyty asymetrycznie na prawą połę soroczki (wzdłuż rozcięcia na piersiach), kołnierzyk–stójkę i mankiety, haft krzyżykowy w zgeometryzowane motywy roślinne, ornament geometryczny wyszywany haftem krzyżykowym, ornament roślinny wyszyty haftem krzyżykowym, prostokątny pas płótna zdobiony czerwonym, czarnym lub czerwono-czarnym ornamentem geometrycznym, haft liczony, haft liczony – motywy geometryczne, czerwono-czarny haft liczony, czerwono-czarny haft liczony zdobiący prostokątny płat płótna naszyty asymetrycznie na prawą połę soroczki (wzdłuż rozcięcia na piersiach), kołnierzyk–stójkę i mankiety, ornament geometryczny wyszywany haftem licznym, ornament roślinny wyszywany haftem licznym, ornament geometryczny, ornament roślinny.

Dla językoznawcy – dialektologa-lingwokulturologa pochyłającego się na owymi integralnymi elementami kultury północnokresowej wsi istotne są również, świadczące o interferencji kulturowo-językowej, utrwalone przez oboje autorów badanych etnograficznych tekstów popularnonaukowych, czasami wariantywne, regionalne nazwy i nazwy o regionalnym brzmieniu i regionalnej proveniencji, jak: czerewiki = kamasze, czoboty = buty z cholewami, kownier / kowner = kołnierzyk, stójka, krajka = rodzaj pasa z przędzy wełnianej, letnik = kaftan z ciemnego płótna, nohawici / naha-wici = spodnie, spodnie męskie, onuczki = mniejsze i delikatniejsze onuce, onuczki = większe i grubsze onuce, postoły = łapcie, soroczki = płócienne koszule o kroju przyramkowym, szapki = czapki maciejówki, maciejówki, żupica / żupica = długie męskie okrycie wierzchnie z bardzo grubego brązowego sukna samodziałowego.

Znamienną cechą interpretowanych etnograficznych opisów jest też, oddziałująca na zmysły, werbalna wizualizacja charakteryzowanego stroju i współtworzących go części oraz ubraniowych dodatków, których językowymi wykładnikami są utrwalone w celowo przytaczanych cytatach: 1) chromatyczne nazwy barw, jak: białe samodziały lniane, białe samodziałowe płótno, maciejówka z jasnoszarej tkaniny, czarne buty z cholewami, duży wykładany kołnierz z czarnego futra, maciejówka z czarnego płótna, maciejówka

z czarnym daszkiem, czerwono-czarny haft liczony, prostokątny pas płótna zdobiony czerwonym, czarnym lub czerwono-czarnym ornamentem geometrycznym lub roślinnym, grube brązowe sukno, brązowe sukno samodziałowe, wyprawione ciemnobrązowo skóry baranie, brunatne lub czarne futro, granatowe guziki, maciejówka z granatowego sukna, ciemna nitka, ciemna wełniana tkanina, ciemne spodnie, ciemne skóry baranie (czarne lub brązowe), barwione ciemno samodziały lniane, barwna krajka, motywy romboidalne w kolorze kontrastowym do tła, krajki tkane w różnych kolorach; 2) nacechowane przestrzennością nazwy figur, kształtów i wzorów, jak: geometryczne figury, zgeometryzowane motywy roślinne, ornament geometryczny, ornament roślinny, motywy geometryczne, motywy romboidalne, tkanina lniana zwykle gładka, nitki wątku i osnowy pokrywające się w układzie szachownicy, tkanina wełniana najczęściej pasiasta, płótno o wyrazistym splocie, splot płócienny – nitki wątku i osnowy przecinające się pod kątem prostym, pleciona w warkocz słoma, kaptur o owalnym kształcie, duże okrągłe guziki, maciejówka – okrągła czapka, prostokątne paski skórzane, prostokątny pas płótna, wszystkie elementy koszuli to prostokątne kawałki płótna, onuce – prostokątne płyty lnianego samodziału, onuce – kwadratowe płyty lnianego samodziału, wszystkie elementy koszuli to kwadratowe kawałki płótna, czapki baranie w kształcie stożka, czapki futrzane o stożkowym kształcie, walanki – obuwie męskie w kształcie skarpety; 3) nazwy wskazujące na długość, wielkość, ilość i grubość, jak: długie płócienne onuce, mniejsze i delikatniejsze onuce, większe i grubsze onuce, gruba śliska podszewka, burka z grubego brązowego sukna, bardzo grube brązowe sukno samodziałowe, długa burka, dość długa soroczka, baranie kozuchy długie do łydki, baranie kozuchy długie do kostek, żupnica – długie męskie okrycie wierzchnie, walanki – obuwie męskie z grubego filcu, walanki – obuwie męskie sięgające do połowy łydki, wysokie buty na obcasie, męskie kamasze sięgające kostek, krótkie kalosze, cholewa sięgająca pod kolano, duża dwuczęściowa klapka, duże okrągłe guziki, duży wykładany kołnierz z czarnego futra, szersze okrągłe czapki, jeden kawałek filcu, jeden tylko rząd dużych okrągłych guzików.

Cenne są też w nich nacechowane aksjologiczne, wartościujące „dane językowe”, jak: maciejówka – najlepsze używane nakrycie głowy, nakrycie głowy lekkie, wygodne i praktyczne, najstarsze spodnie szyte z białych lub barwionych ciemno samodziałów lnianych, zimą popularnością cieszyły się czapki baranie, nieskomplikowany krój, staranny ścisły splot, koszule codzienne z ostatnich gatunków płótna.

Do nielicznych należą zwroty i wyrażenia werbalizujące czynności wykonywane nad poszczególnymi elementami dawnego męskiego stroju bielsko-hajnowskiego, jak: pleść łapcie, strugać podeszwy, owijać stopę onucą, krajka – rodzaj pasa tkany na specjalnym warsztaku, wszystkie elementy

koszuli zszywane wzdłuż linii prostych, bez jakichkolwiek podcięć i wykrojów, tkanina wykonana na ręcznym warsztacie tkackim.

Swoistą lingwokulturowologiczną ciekawostką jest poddane eliptycznej uniwersyfikacji wyrażenie *czapka maciejówka* zredukowane do rzeczownika *maciejówka* (*czapka maciejówka* → *maciejówka*; *czapka maciejówka* = *maciejówka*).

Z powyższych ustaleń wynika, że także dzięki współczesnej polszczyźnie – językowemu depozytariuszowi kulturowego dziedzictwa dawnej społeczności bielsko-hajnowskiej, który „nie jest przypadkowym zlepkiem nazw i określeń – jest systemem, poprzez który poznajemy otaczający nas świat, a więc musi to być system pełny i precyzyjny” [Pabisowa 2019: 19] można zrekonstruować, a tym samym ocalić od zapomnienia jeden z mało znanych północnokresowych męskich regionalnych strojów współtworzących „uznaną za szczególnie wypracowaną i najbardziej udaną dziedzinę ludowej twórczości artystycznej wyrażoną w kształcie, barwie i linii dekoracyjnej” [Manugiewicz 1955: V].

References

- Bazieli Barbara. 2000. *Odzież i strój ludowy w Polsce*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Gawor Stanisław. b. r. *Strój ludowy w Polsce*. Warszawa: Fundacja Kultury Wsi.
- Glapa Adam. 1960. *Ubiór chłopski (497–507)*. W: *Kultura ludowa Wielkopolski* t. 1. Red. J. Burszta. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Górski Jarosław. 2013. *Bielszczanka*. Warszawa: De Agostini Polska Sp. z o. o.
- Karwicka Teresa. 1995. *Ubiory ludowe w Polsce*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Manugiewicz Jan. 1955. *Polskie stroje ludowe*. Łódź: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Pabisowa Iryda. 2019. *Zamiast wstępu (13–20)*. W: K. Węgorowska. *Od Gorgony do Kolberga. Rzecz lit(h)olingwistyczno-kulturowologiczna o koralach / koralowcach w polszczyźnie*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Piskorz-Branekova Elżbieta. 2006. *Polskie stroje ludowe cz. 1*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.
- Piskorz-Branekova Elżbieta. 2007. *Polskie stroje ludowe cz. 2*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.

STRESZCZENIE: Tradycyjny ubiór ludowy to istotny element kultury regionalnej i spuścizny narodowej. Dla rodzimego dziedzictwa materialnego ważne są te ludowe artefakty, które dokumentują pozytywnie nacechowane interakcje i interferencje kulturowe utrwalone również poprzez język i w języku. Do grupy takich tradycyjnych desygnatów należy z pewnością, godny uwagi także współcześnie, mało znany, archaiczny, skromny, ale elegancki, powstały pod wpływem białoruskim, jeden z najciekawszych męskich północnokresowych ubiorów – strój bielsko-hajnowski. Celem rozważań jest zatem próba lingwokulturowologicznej rekonstrukcji dawnej męskiej odzieży noszonej we wsiach okolic Bielska Podlaskiego i Hajnowki, zwerbalizowanej w dwóch etnograficznych opracowaniach popularnonaukowych autorstwa Elżbiety Piskorz-Branekovej i Jarosława Górskiego. Na podstawie utrwalonych w nich „danych językowych” wkomponowanych w pełne językowych detali /

językowych szczegółów opisy udało się odtworzyć specyfikę noszonego dawniej męskiego stroju bielsko-hajnowskiego współtworzonego przez: 1) różne nakrycia głowy, jak: kapelusze ze słomy, czapki maciejówki, czapki baranie; 2) różne typy spodni, jak: spodnie z samodziałów, spodnie o kroju miejskim, bryczesy; 3) różne okrycia wierzchnie, jak: płócienne koszule o kroju przyramkowym, burki, letniki, kozuchy, żupnice; 4) różne rodzaje obuwia, jak: łapcie, walanki, buty z cholewami, trzewiki; 5) owijające stopy onuce; 6) różne dodatki, jak: krajki, prostokątne paski skórzane; 7) haftowane ornamenty dekoracyjne.

SŁOWA KLUCZOWE: męski strój bielsko-podlaski, etnografia, werbalizacja, nazewnictwo, interferencja kulturowo-językowa.

АНАТАЦЫЯ: Традыцыйны народны ўбор – важны элемент рэгіянальнай культуры і нацыянальнай спадчыны. Для роднай матэрыяльнай спадчыны важныя народныя артэфакты, якія дакументуюць станова адзначаныя культурныя ўзаемадзеянні і інтэрферэнцыю, зафіксаваныя таксама праз мову і ў мове. Да групы такіх традыцыйных абазначэнняў, безумоўна, належыць і сучасны, малавядомы, архаічны, сціплы, але эlegantны, створаны пад беларускім уплывам, адзін з самых цікавых мужчынскіх строяў паўночнага памежжа – бельска-гайнаўскі. Такім чынам, мэтай разгляду з’яўляецца спроба лінгвакультуралагічнай рэканструкцыі старога мужчынскага адзення, якое насілі ў вёсках наваколляў Бельска-Падляскага і Гайнаўкі, вербалізаванай у двух этнаграфічных навукова-папулярных даследаваннях: Эльжбеты Піскаж-Бранековай і Яраслава Гурскага. На аснове замацаваных у іх «моўных даных», уключаных у поўныя лінгвістычных дэталі апісанні, удалося ўзнавіць спецыфіку бельска-гайнаўскага мужчынскага строя, які насілі раней: 1) розныя галаўныя ўборы, такія, як *капелюшы з саломы, шапкі-мацееўкі, баранавыя шапкі*; 2) розныя тыпы штаноў, як *даматканяы штаны, штаны гарадскога крою, брыджы*; 3) розныя верхнія апранахі, як *палатняныя кашулі з аблямоўкай, буркі, летнікі, кажухі, жупніцы*; 4) розныя тыпы абутку, як *лапці, валёнкі, боты з халявамі, чаравікі*; 5) *анучы для абкручвання ног*; 6) розныя аксэсуары, як *пругі, прамавугольныя скураныя рамяні*; 7) *вышытыя дэкаратыўныя арнаменты*.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: *бельска-падляскі мужчынскі строй, этнаграфія, вербалізацыя, наменклатура, культурна-моўная інтэрферэнцыя.*

Data przesłania artykułu: 20.06.2023

Data akceptacji artykułu: 15.07.2023

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Katarzyna Węgorowska – Polska, Uniwersytet Zielonogórski, Pracownia Języka i Kultury Ludowej UZ; dr hab., prof. UZ; specjalność: językoznawstwo polskie; zainteresowania naukowe: polszczyzna i kultura Kresów Północno-Wschodnich, lit(h)olingwistyka (ambronimia, gemmonimia, gliptonimia, tezauronimia), językowe wyróżniki prawdziwej oraz sztucznej biżuterii.

Adres: Pracownia Języka i Kultury Ludowej UZ, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Zielonogórski, al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra, Polska.

Wybrane publikacje (2022):

1. Katarzyna Węgorowska. 2022. Elf, wróżka, kameleon... *metaforyczno-symboliczny portret polskiej Safo zwerbalizowany w książce Marioli Pryzwan Lilka*. Pawlikowska-Jasnorzewska we wspomnieniach i listach. „Białostockie Archiwum Językowe” 22: 325–344.
2. Katarzyna Węgorowska. 2022. *Językowo-kulturowe prawdy o lubuskich miodach (na podstawie wybranych kulinarnych opracowań poświęconych regionalnym specjałom Ziemi Lubuskiej)* (135–153). W: *Prace Aksjologiczne. Język. Literatura. Kultura. Media*, t. 3: *Dobro, prawda, piękno*. Red. M. Kaczor, P. Kładoczny. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.